

УДК 343.851

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: НА ПОРОЗІ ЦИФРОВОГО ДАХАУ

Діджиталізація – це, перш за все, явище, що спричиняє послідовні трансформації соціокультурного коду, об'єднані загальним вектором розвитку. Сьогодні експоненціальне зростання цифрових технологій тягне за собою і зростання по експоненті кількості й якості інтеграційних змін в системі комунікації в суспільстві, що склалась в індустріальну епоху. Поява таких технічних засобів, як Інтернет і мобільні пристрої, що дозволяють членам суспільства перебувати в постійній комунікації один з одним, є першою сходинкою діджиталізації і, відповідно, провісником глобальних модифікацій соціальних інститутів і вектору розвитку суспільства в цілому.

Тренд сучасної соціогенези явно має перекис в бік фетишизації технологічних новацій. Щоб зрозуміти характер інтеграційних змін в системі комунікації суспільства, що сьогодні відбуваються і зараз прискорюються, і визначити напрямок цих змін в майбутньому, необхідно визначити характерні риси їх теперішнього стану.

Незаперечним є факт, що в цей момент ми спостерігаємо захід планетарного простору товарів, що бере свій історичний початок з моменту зародження інституту глобального ринку. Організаційним принципом в даному просторі є рух ресурсів, товарів, капіталу, праці та інформації. Територіальні межі в даному антропологічному просторі вже не є визначальним чинником в економічному і соціальному житті. Кордони як і раніше існують, але прибуток тепер формується за рахунок контролю не за кордонами, а за потоками капіталу і ресурсів, що рухається. З'являються індустрії, які володіють ресурсами й інформацією і стимулюють економічний розвиток. Ідентичність ж включеного в суспільні відносини «індивіда» тепер нерозривно пов'язана з виробництвом і обміном товарами і послугами. Виражається вона не тільки в його персональних даних, але і в його професії, посаді, яку він обіймає в системі відтворення економічних відносин. Ба більше, як позиція індивіда, так і його пізнання, стають все більш раціоналізованими. З появою цифрових пристроїв взагалі і електронно-обчислювальних машин зокрема метод теорії і практики, характерний для наукового пізнання епохи модерну, тепер змушений зазнавати постійного тиску з боку методів симуляції і цифрового моделювання, що набирають силу. Поява останніх передбачила прихід нової цифрової епохи і відповідного простору.

Однак при критичному осмисленні поняття «цифровий простір» ми можемо спостерігати його хиткість і ненадійність. Інтерактивний кіберпростір, в який включені дивіди, об'єднані

колективним інтелектом і колективною уявою, саме, всередині себе формує «знання», яке, будучи вільним від будь-яких законів, в кінцевому підсумку, може виявитися помилковим. Постійна мобілізація когнітивних ресурсів призводить до привнесення індивідуальності у здійснювану професійну працю, проте стирає межу між сферою робочої діяльності та сферою особистого простору.

Постмодерністи, описуючи «суспільство споживання», також передчували панування суб'єктивності як домінанти в економічній діяльності. Важко сперечатися з тим фактом, що в нинішній економіці продукти дійсно розробляються під певні цільові групи, що володіють характерною для них ідентичністю. Але, залишаючи осторонь відомі морально-етичні проблеми збагачення корпорацій і подальшого зростання різниці доходів населення, ми можемо неупереджено говорити, що суб'єктивність користується популярністю. Рольові моделі успішних бізнесменів, популярні інтернет-блогери, які викликають інтерес у суспільстві своєю індивідуальністю і характером, спортсмени і музиканти – все говорить про те, що яскрава індивідуальність дійсно викликає справжній інтерес в сучасному суспільстві. І ця тенденція буде неухильно зростати разом з триваючим розмиванням кордонів між професійною та особистою сферами діяльності.

Сучасний етап розвитку технологічних новацій ставить на порядок денний питання про соціальну та гуманітарну сутності змін, що відбуваються. Науково-технічний прогрес привів нас до розвилки. Нам потрібно відповісти на сакраментальне запитання про наслідки для самої людини реалізації на практиці всіх принад діджиталізації. Таким чином, вперше в такій категоричній формі постає питання про ціну науково-технічної революції та її користі для людини. В іншому разі виходить, що можна уникнути небезпеки руйнівної ядерної війни, але тихо і непомітно «розчинитися» в новій віртуальній реальності. Причому навіть не помітивши змін і не бажаючи спочатку саме такого розвитку подій, за яких пересічна людина зникне з мапи планети або перетвориться на кіборга, раба цифри і придаток машини.

Технократична цивілізація вхопила людину за горло своїй міцною хваткою і все більше затягує її в свої обійми. Насправді, обраний варіант – лише один з можливих, а не єдиний і тим більше не магістральний шлях розвитку людського соціуму, як сьогодні впроваджують в масову свідомість. Людей намагаються всіляко переконати в неминучості проникнення в людську життєдіяльність тих чи інших проявів науково-технічної революції. Але, як видається, надзвичайно важливою обставиною є те, що потрібно на перше місце ставити не торпедування і всіляке прискорення технологічного прогресу, а глибинний аналіз соціальних процесів. Інакше кажучи, спочатку слід фундаментально опрацювати те, які завдання потрібно вирішувати в першу чергу людській спільноті, а потім підтягувати під це конкретні технологічні рішення. Не підлаштовуватись під технологічний фарватер, а формувати справжній, людський, гуманітарний порядок денний. В іншому випадку може так статися, що ми все будемо зв'язані цифрою й інтернетом, але в той самий час загрузнемо під купами реального рукотворного сміття і не зуміємо знайти способи зберегти екосистему планети, катастрофічно вплинемо на зміну клімату. Як в розширенні знань допоможе цифра, якщо лінь охопила багатьох людей? За такого бурхливого розвитку технологій ми так до сих пір не знаємо, що, наприклад, знаходиться на дні океану. Це питання може здаватися дивним, але воно реально існує. Тільки 5 % дна океану вивчено. Що знаходиться на інших 95%, не знає ніхто. І, схоже, вчені цим не переймаються; набагато більше їх цікавить, як простіше і швидше дістатися до Місяця, ніж спуститися в найглибшу частину океану. А з чого складається Всесвіт? Здається, це просто, адже все складається з атомів. Але як би не так, адже мова йде про Всесвіт, де атоми – це лише 5 % змісту. Про решту 95 % нічого не відомо. Тому ця частина Всесвіту отримала назву темної матерії. Чи зможе діджиталізація вплинути на те, щоб зменшити кількість шкідливих хімічних речовин в океані, що виникла у зв'язку з діяльністю людини, і мікропластику – в організмі людини? Суцільні запитання, на які наука не може відповісти. І ніякі ноу-хау в кіберсфері не допоможуть наблизитися до істини, якщо сама людина не розставить потрібні пріоритети пізнання дійсності.

Ще один фундаментальний парадокс пов'язаний зі здатністю людини керувати «цифрою». Щоб контролювати «машинний розум», сама людина повинна володіти широтою знань і критичним мисленням. За сучасних тенденцій до деградації освітньої сфери, примітивізації самої людини і всієї системи управління процесами життєдіяльності, збільшення маніпуляційних впливів на особу важко очікувати, що нам вдасться зберегти природного розумного суб'єкта,

який зуміє тверезо оцінити всі варіанти «співпраці» з розумною машиною. Самостійні люди з критичним системним мисленням і знаннями сьогодні не потрібні. Тоді хто і для кого ініціює бурхливу діджиталізацію? Кому вона потрібна, якщо 10-15 %, що вміють креативно і системно думати і володіють критичним мисленням, «закатані в асфальт»? Діджиталізація при розумній людині або штучний інтелект замість людини, тому що семимильними кроками йде приниження і деградація особистості? Чому може «навчити» машину така людина? Як дурити ближнього, стежити за конкурентом і красти чужі ідеї? Чим зможе допомогти таким чином сконструйована машина? Транслявати людську дурість у всесвітньому масштабі?

Надзвичайно важливим завданням сьогодні є збереження і примноження ціннісного смислового знання, що спирається на моральний і культурний імператив. Раніше цю роль виконували бібліотеки, паперові носії інформації – книги. Зараз, на новому витку технологічного розвитку, це завдання може і повинна взяти на себе цифра. Але питання-то якраз в іншому: які дані вона буде зберігати і як вибирати серед них найважливіші і якісні? Адже поки що на поверхню впливають лише модні тренди і розкручені люди. А найбільш цікаве, оригінальне і навіть унікальне виявляється незатребуваним і може бути втрачено безповоротно. Іншого не дано. Інтелектуальне поле системно «зачищають» від значимого контенту, залишаючи в мережі суцільний треш. При цьому, іноді з суто політичних міркувань, мережу хочуть «зачистити» за допомогою фільтрації різного «сміття», але хто його фільтруватиме, і за якими критеріями щось визнаватиметься за не потрібне – не зрозуміло. За тисячолітню історію свого існування людство так і не змогло виробити протиотруту від тоталітарних структур. Новий цифровий тоталітаризм цілком може бути здійснений під слухним приводом діджиталізації.

Проект цифрової економіки може цілком виявитися підготовкою інфраструктури для перехоплення влади і встановлення диктатури наднаціонального фінансового капіталу. У цьому сенсі діджиталізація може створити привілейоване становище для вузької касти обраних і тотальний контроль над усіма сферами життя основної маси населення. Держава при цьому втратить залишки суверенітету і перетвориться в кластер транснаціональних корпорацій, яким гратимуть, як в карти. Людину перетворять на безправний товар на ринку послуг («люди як нова нафта»), сильно обмеживши її свободи, скасувавши моральні норми і встановивши жорсткий регламент існування. Прояви ж нелояльності до режиму призведуть до моментального відключення людини від усіх систем життєзабезпечення. Зробимо припущення, що з цією метою будуть активно експлуатуватися людські страхи перед хворобами і смертю, що ми спостерігаємо зараз на тлі істерії, пов'язаної з пандемією вірусу Covid-19 у світі. Свої свободи, приватність і особистий простір багато людей з радістю обмінюють на тотальне 24/7 біометричне стеження як запоруку безболісного і відносно тривалого існування, надії на що виявляються по факту марними. А обґрунтовано це буде необхідністю моніторингу стану здоров'я в постійному режимі, оперативністю надання медичної допомоги, загальним благом тощо. У той день, коли почнеться чергова епідемія, усі відразу дізнаються, хто її переносить, та почнуть волати про настання «судної ночі»...

Перш ніж рухатися далі шляхом тотального впровадження різних технологічних нововведень в людське життя, потрібно потурбуватися над осмисленням ролі «цифри» в житті людини біологічної, утриматися від магії «цифри», влади алгоритмів і регламентації і зрозуміти етику «цифри», оцінити з усією відповідальністю діджиталізацію не як шанс прискореного розвитку через занурення у віртуальну реальність, а саме як виклик для природного, біологічного ареалу проживання людини, як основу можливого знищення біологічної і соціальної цивілізації. Необхідно зрозуміти наслідки діджиталізації для зміни ролі держави, приватного життя громадян; подумати про те, навіщо ми добиваємося цифрового перевороту у свідомості, якщо це призведе до втрати культурного і біологічного коду людини. При цьому слід відповісти на сакраментальне запитання: таке цифрове перетворення і перевтілення соціально-біологічної сутності в цифрову – це логічний підсумок всього шляху людської цивілізації, що досягла своєї кульмінаційної і останньої точки розвитку, або ж дурість, марнославство і меркантильність сучасних можновладців? Якщо діджиталізація – це фетиш, потрібно вивчати це явище з точки зору ідолопоклонства і шаманів-жерців, які це все просувають в маси.

Одержано 17.02.2020